

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
УМАНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ПАВЛА ТИЧИНИ
Факультет соціальної та психологічної освіти
Кафедра психології

Гнатюк Інна Борисівна

ПСИХОЛОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ
ПСИХОЛОГА ДО ПРОФЕСІЙНОГО САМОВДОСКОНАЛЕННЯ

спеціальність 053 *«Психологія»*

РЕФЕРАТ

магістерської роботи
за освітньо-професійною програмою *«Психологія»*

Науковий керівник:

к. психол. н., старший викладач
Гуртовенко Наталія Вікторівна

Умань – 2021

ЗМІСТ

ВСТУП

РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ САМОВДОСКОНАЛЕННЯ

1.1. Теоретичний аналіз проблеми самовдосконалення у науково-методичній літературі

1.2. Проблема готовності до професійного самовдосконалення у сучасній теорії та практиці

1.3. Особливості психологічних умов формування готовності майбутнього психолога до професійного самовдосконалення

РОЗДІЛ 2 ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ УМОВ ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ПСИХОЛОГА ДО ПРОФЕСІЙНОГО САМОВДОСКОНАЛЕННЯ

2.1. Критерії, показники та рівні сформованості готовності майбутніх психологів до професійного самовдосконалення

2.2. Організація та методи дослідження. Сучасний стан готовності майбутніх психологів до професійного самовдосконалення

2.3. Обґрунтування, реалізація та ефективність психолого-педагогічних умов формування готовності майбутніх психологів до професійного самовдосконалення

ВИСНОВКИ

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

ДОДАТКИ

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Успішне професійне становлення майбутніх фахівців базується на розвитку психологічної готовності до цієї діяльності. Процес формування психологічної готовності до майбутньої професійної діяльності є необхідною передумовою розвитку спеціаліста у вищому навчальному закладі, що обумовлює якість, ефективність його підготовки та забезпечує результативність навчально-професійної діяльності.

Суспільство ХХІ ст. потребує психолога-професіонала, здатного до вирішення складних практичних завдань на високому професійному рівні. Соціальна значущість професії психолога, підвищення впливу психологічної освіти на розвиток самосвідомості конкретної особистості й суспільства в цілому зумовлює необхідність аналізу наявного практичного досвіду та вивчення теоретичних і прикладних основ професійного становлення майбутніх фахівців з психології.

Особливої актуальності у цьому контексті набуває питання гармонізації теоретичного і практичного складників підготовки майбутніх фахівців, подальшої розробки засад практичного навчання здобувачів вищої освіти, зорієнтованості на формування професійних умінь і навичок, стійкої мотивації майбутньої професійної діяльності, готовності та здатності до самовдосконалення. Досвід навчально-виховної діяльності вищих навчальних закладів переконує, що ефективно вирішувати питання підготовки майбутніх фахівців можна лише за активної участі у цьому процесі самих студентів, тобто самовдосконалення.

Професійне самовдосконалення – свідомий, цілеспрямований процес підвищення рівня власної професійної компетенції і розвитку професійно значущих якостей відповідно до соціальних вимог, умов професійної діяльності і власної програми розвитку. В процесі фахової підготовки майбутніх психологів відбуваються суттєві зміни у ціннісній сфері особистості, їх образу «Я». Тому важливою є смислоутворююча функція, що

забезпечує утворення особистісного смислу дій з самовдосконалення завдяки відображенню у свідомості здобувачів вищої освіти відношення мотивів до мети його самовдосконалення.

Готовність до професійного самовдосконалення є важливим елементом фахового становлення особистості майбутнього психолога, одним з параметрів його професійної готовності, що суттєво впливає на ефективність педагогічного процесу та результати діяльності майбутнього фахівця. Дослідження цього феномену є актуальним у контексті філософського, педагогічно-психологічного забезпечення ефективності професійної діяльності, вивчення специфіки професіоналізації особистості в рамках конкретних професій, а особливо підготовки до професійного самовдосконалення майбутніх психологів в умовах вищої школи.

Таким чином, потреба у дослідженні формування готовності до професійного самовдосконалення майбутніх психологів у вищих навчальних закладах, впливає не лише з необхідності теоретичного дослідження цього процесу, вона викликана сьогоденною актуальністю вирішення прикладних питань професійної підготовки психологів і підвищення ефективності їхньої праці.

Мета дослідження полягає у виявленні, теоретичному обґрунтуванні педагогічних умов формування готовності майбутніх психологів до професійного самовдосконалення та їх експериментально-дослідній перевірці.

Відповідно до мети дослідження були поставлені наступні **завдання**:

1. Здійснити теоретичний аналіз дослідження проблеми самовдосконалення майбутніх психологів, в контексті понять «самовдосконалення», «готовність майбутніх психологів до професійного самовдосконалення» та «формування психологічних умов готовності майбутніх психологів до професійного самовдосконалення».

2. Обґрунтувати структурні компоненти, показники та рівні готовності майбутніх психологів до професійного самовдосконалення та підібрати

психодіагностичний інструментарій для дослідження рівнів готовності здобувачів вищої освіти - майбутніх психологів до професійного самовдосконалення.

3. Експериментально дослідити особливості готовності майбутніх психологів до особистісно-професійного самовдосконалення в динаміці до та після використання запропонованих психолого-педагогічних умов її підвищення.

Об'єкт дослідження – готовність майбутніх психологів до професійного самовдосконалення.

Предмет дослідження – психологічні умови формування готовності майбутніх психологів до професійного самовдосконалення.

Методи дослідження. Для досягнення поставленої мети й виконання завдань на різних етапах наукового пошуку було використано комплекс методів дослідження: *загальнонаукові*: метод аналізу, синтезу, індукції, дедукції, монографічний, описовий, узагальнення, класифікації, систематизації; *емпіричні*: спостереження, анкетування, тестування, бесіда, вивчення навчальної документації студентів та *психолого-педагогічний експеримент*.

Теоретична значимість дослідження полягає в тому, що воно сприяє вирішенню важливого наукового завдання, а саме: теоретичне обґрунтування психологічних умов формування готовності до професійної самовдосконалення. Розкриття змісту основних категорій та понять, поглиблення наукових знань про структурні компоненти, показники та рівні готовності майбутніх психологів до професійного самовдосконалення, служать основою для визначення психолого-педагогічних умов формування професійного самовдосконалення майбутніх психологів в ході професійної діяльності.

Практична значущість одержаних результатів роботи полягає у тому, що результати досліджень можуть бути використані в практиці роботи викладачів ЗВО з метою підвищення ефективності формування

психологічної готовності до професійної самовдосконалення для глибшого усвідомлення та переосмислення майбутніми фахівцями отриманих ними професійних знань, вмінь і навичок. Враховуючи те, що діагностичне дослідження формування психологічної готовності майбутніх психологів до професійного самовдосконалення здійснювалося на базі факультету соціальної та психологічної освіти УДПУ ім. Павла Тичини, розроблена тренінгова програма може бути використана в роботі студентської психологічної служби факультету. Окремі результати дослідження також можуть використовуватися в процесі професійної підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації психологів.

Експериментальна база дослідження. Дослідження проводилось протягом 2019-2021 рр. Вибіркову сукупність експерименту склали 50 здобувачів вищої освіти факультету соціальної та психологічної освіти спеціальності 053 «Психологія» Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини (термін навчання 1 рік 9 місяців).

Апробація результатів дослідження. Результати дослідження оприлюднено на двох науково-практичних конференціях:

1. Всеукраїнській науково-практичній Інтернет-конференції «Теорія та практика психокорекції особистості», яка відбувалася 18 березня 2021 р. в м. Умань;
2. Міжнародній науково-практичній конференції «Педагогіка і психологія: актуальні проблеми досліджень на сучасному етапі», яка відбувалася 2–3 квітня 2021 року в м. Київ.

Структура роботи: робота складається із вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг роботи складає 104 сторінки комп'ютерного тексту, робота містить 12 таблиць, 7 рисунків та 9 додатків.

ВИСНОВКИ

Теоретичне та експериментальне вирішення проблеми формування готовності майбутніх психологів до професійного самовдосконалення дало підстави для таких висновків:

1. В умовах розвитку суспільства професійне самовдосконалення майбутніх психологів затребуване часом і набуває пріоритетного характеру. В освітньому просторі закладів вищої освіти необхідна цілеспрямована робота з формування в студентів навичок особистісного й професійного самовдосконалення як важливого складника професійної підготовки, оскільки це вможливилює конкурентоспроможність майбутнього психолога на ринку праці та нейтралізує труднощі в майбутній професійній діяльності.

Процес самовдосконалення індивідуальний і багатоваріантний; межі його рухливі; самовдосконалення унеможливилює готові рішення та дії за певним алгоритмом. Системне вивчення проблеми самовдосконалення дає змогу трактувати це явище як цілеспрямовану, безперервну теоретичну й практичну діяльність людини. Особистість може реалізувати свою сутність не в хаотичному процесі, а в цілеспрямованому, послідовному саморозвитку. Вважаємо, що процес самовдосконалення має безперервно-дискретний характер

Готовність майбутніх психологів до професійного самовдосконалення розглядається як інтегроване професійно-особистісне утворення, що має складну структуру і засвідчує обізнаність майбутніх психологів з технологіями й прийомами професійного самовдосконалення та характеризується здатністю проектувати, організовувати й аналізувати програму професійного саморозвитку.

Формування готовності майбутніх психологів до професійного самовдосконалення розкривається як процес творення необхідного досвіду, майстерності та мотиваційних детермінант, які надають можливість ефективно здійснювати професійну діяльність.

Психологічна готовність майбутнього психолога до професійної самовдосконалення є соціокультурним і психологічним феноменом, що включає в себе впорядковану сукупність ціннісно-змістовних регулювальників, що забезпечують твердість його суб'єктної позиції і емоційно-вольових станів.

2. Основними і значущими структурними компонентами готовності майбутніх психологів до професійного самовдосконалення для нашого дослідження стали:

- мотиваційно-ціннісний (позитивне ставлення до професійної діяльності),
- когнітивно-пізнавальний (система необхідних знань та пізнавальний інтерес до професійного самовдосконалення),
- процесуально-діяльнісний (уміння та навички необхідні для професійного самовдосконалення),
- особистісно-рефлексивний (сформованість якостей, здібностей та здатностей до професійного самовдосконалення).

До *показників мотиваційно-ціннісного компоненту* зараховано сформовану мотивація та професійно-ціннісні орієнтації до професійного самовдосконалення. До *показників когнітивно-пізнавального компоненту* віднесено володіння системними знаннями стосовно професійного самовдосконалення, розвиненість професійного мислення. До показників *процесуально-діялісного компоненту* належить здатність проектувати власну стратегію професійного розвитку та активну професійну позицію. *Особистісно-рефлексивний компонент* проявляється через наявність професійно значущих особистісних якостей та усвідомлення цілей професійного самовдосконалення.

Рівні готовності майбутніх психологів до професійного самовдосконалення це: високий, середній та низький. Означені показники та рівні були використані при проведенні досліджень з даної проблематики.

За результатами емпіричного дослідження було з'ясовано, що вибір

професії та навчально-професійна діяльність майбутніх психологів є полімотивованою, тобто в її основі лежать мотиви різних груп, і кожна з них має певне значення для студента на етапі його фахового становлення. Аналіз досліджень, показав, що студент як цілісна особистість може знаходитись на різних рівнях готовності до професійного самовдосконалення за різними компонентами. Наприклад, по когнітивно-пізнавальному компоненті студент може виходити на високий рівень, а по мотиваційно-ціннісному чи процесуально-діяльнісному може знаходитись на середньому чи низькому рівні. Тобто, маємо право зробити висновок, що виділені нами показники рівнозначні при оцінці рівнів готовності до професійного самовдосконалення.

Діагностичне обстеження виявило, що переважна більшість здобувачів вищої освіти - психологів перебували на середньому рівні готовності до професійного самовдосконалення, що актуалізувало необхідність удосконалення професійної підготовки майбутніх психологів та необхідність розроблення педагогічних умов для ефективнішого її формування в процесі професійної підготовки.

Узагальнений рівень готовності до професійного самовдосконалення, як середньостатистична величина від суми балів, якою був оцінений кожний з компонент показав, що загальний стан готовності до професійного самовдосконалення у майбутніх психологів знаходиться переважно на високому і середньому рівнях (відповідно у 23% і 65% здобувачів вищої освіти) і лише у незначній частини майбутніх психологів (12%) – на низькому.

3. Враховуючи вищевикладене, виникла необхідність удосконалення професійної підготовки майбутніх психологів та необхідність розроблення педагогічних умов для ефективнішого її формування в процесі професійної підготовки. З цією метою було розроблено та проведено психологічний тренінг з включенням лекційних занять. Ефективність розробленої тренінгової програми було перевірено під час формувального експерименту.

Результати діагностики до і після формувального експерименту надали можливість констатувати кількісні та якісні зміни, що відбулися після його завершення.

Залучення здобувачів вищої освіти до тренігових занять, різних форм навчальної діяльності, сприяло формуванню у майбутніх психологів цілісної системи знань, умінь та переконань, важливих для розвитку інтернальних атрибуцій, якостей та поведінкових моделей. В свою чергу, це призвело до підвищення показників готовності майбутніх психологів до особистісно-професійного самовдосконалення.

Проведене дослідження дає підстави стверджувати, що запропоновані прийоми та засоби психолого-педагогічного впливу виявилися адекватними меті та основним завданням проведеного дослідження, що й забезпечило їх успішну реалізацію. Про це свідчить динаміка показників рівнів сформованості готовності до особистісно-професійного самовдосконалення майбутніх психолог, що підтверджено результатами статистичної обробки, аналізу та інтерпретації отриманих даних.

Однак, проведене дослідження не вичерпує всіх напрямків означеної проблеми. Подальшого вивчення потребують ще низка питань, пов'язаних з впровадженням різноманітних технологій у професійну підготовку майбутніх психологів у вищих навчальних закладах, відповідно і є перспектива подальших досліджень.